IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING AXBOROTLAR BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Axmatova Mahfuza Rahmat qizi
O'qish joyim borda Guliston davlat pedagogika instituti
magistratura talabasi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning amaliy yo'llari ko'rib chiqilgan. Zamonaviy interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o'yinli va loyihaviy ta'lim usullaridan foydalanish imkoniyatlari ochib berilgan. Muallif tomonidan turli o'quv fanlari misolida amaliy topshiriqlar tizimi taklif etilgan hamda kompetensiyani baholash mezonlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: metodika, interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, klaster, sinkveyn, loyiha metodi, media savodxonlik, baholash, boshlang'ich ta'lim.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasining nazariy asoslarini bilish — muvaffaqiyatning faqat yarmi. Asosiy vazifa bu kompetensiyani amaliyotda samarali shakllantirishga qaratilgan zamonaviy, ta'sirchan metodikani ishlab chiqish va takomillashtirishdan iborat. Afsuski, hozirgi kunda boshlang'ich ta'lim amaliyotida hamon an'anaviy, reproduktiv (tayyor bilimni yodlatishga asoslangan) usullar ustunlik qilmoqda. Bunday yondashuvda o'quvchi axborotni passiv qabul qiluvchiga aylanadi, mustaqil izlanish va tahlil qilish ko'nikmalari esa rivojlanmay qoladi.

Shu sababli metodikani takomillashtirish o'quvchini faol subyektga aylantiruvchi, uning izlanishini, fikrlashini va ijodkorligini rag'batlantiruvchi metod va texnologiyalarni joriy etishni taqozo etadi. Ushbu maqolada aynan shunday amaliy yo'llar tahlil qilinadi.

1. Interaktiv metodlardan foydalanish

Interaktiv metodlar o'quvchilarning o'zaro va o'qituvchi bilan faol muloqotiga asoslanadi. Ular axborotni mustaqil qayta ishlash ko'nikmasini rivojlantirishda yuqori samara beradi. Boshlang'ich sinflarda quyidagi metodlar samaralidir:

"Klaster" metodi. O'quvchilar markaziy tushuncha atrofiga unga aloqador so'z va iboralarni "tarmoq" ko'rinishida joylashtiradilar. Bu metod axborotni tizimlashtirish va bog'liqliklarni ko'ra olish ko'nikmasini rivojlantiradi. Masalan, "Suv" mavzusi atrofida o'quvchilar suvning xossalari, foydasi, manbalari haqidagi axborotni guruhlaydilar.

"Sinkveyn" metodi. Besh qatorli she'riy shaklda mavzu mohiyatini ixcham bayon etish o'quvchidan axborotni umumlashtirish va asosiyni ajratib olishni talab qiladi.

"Insert" (belgilab o'qish) metodi. O'quvchi matnni o'qish jarayonida tanish, yangi, tushunarsiz ma'lumotlarni maxsus belgilar bilan belgilab boradi. Bu metod tanqidiy o'qish va axborotni baholash ko'nikmasini shakllantiradi.

"Aqliy hujum" (brainstorming). Muammoli savol bo'yicha barcha g'oyalarni to'plash va keyin ularni tahlil qilish axborotni guruhlash va tanlash ko'nikmasini rivojlantiradi.

"Venn diagrammasi". Ikki yoki uchta obyektni taqqoslash, ularning umumiy va farqli jihatlarini topish orqali tahliliy fikrlash o'stiriladi.

Raqamli vositalardan o'rinli foydalanish axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishning eng samarali yo'llaridan biridir. Boshlang'ich sinflarda:

interaktiv doska va taqdimotlar yordamida axborotni ko'rgazmali, qiziqarli shaklda taqdim etish;

ta'limiy onlayn platformalar va ilovalar (masalan, o'quvchilarga mo'ljallangan elektron darsliklar, ta'limiy o'yinlar) orqali mustaqil izlanishni tashkil etish;

sodda elektron jadval va matn muharrirlari bilan tanishtirish orqali axborotni saqlash va tartibga solishni o'rgatish;

media savodxonlik asoslarini singdirish: rasm, video, reklamadagi axborotni tanqidiy idrok etish.

Bunda o'qituvchi o'quvchilarda raqamli xavfsizlik va axborotdan axloqiy foydalanish madaniyatini ham shakllantirishi zarur. Bola internetdagi har qanday axborot ishonchli emasligini, manbani tekshirish lozimligini sodda misollar orqali tushunib yetishi kerak.

3. Loyiha va izlanish metodlari

Loyiha metodi o'quvchini real, amaliy natijaga yo'naltirilgan mustaqil izlanishga undaydi. Masalan, "Mening oilam shajarasi", "Bizning maktab bog'idagi o'simliklar", "Qishloq/shahrimizning mashhur joylari" kabi mini-loyihalar doirasida o'quvchi:

1. zarur axborotni turli manbalardan (kattalardan so'rab, kitobdan, internetdan) izlaydi;

3. natijani plakat, albom yoki sodda taqdimot ko'rinishida rasmiylashtiradi;

4. sinf oldida himoya qiladi va savollarga javob beradi.

Bu jarayonda axborotlar bilan ishlash kompetensiyasining barcha tarkibiy qismlari — izlash, tahlil, baholash va taqdim etish — bir vaqtning o'zida rivojlanadi.

4. O'yinli ta'lim texnologiyalari

Boshlang'ich maktab yoshida o'yin hamon muhim faoliyat turi bo'lib qoladi. Didaktik o'yinlar orqali kompetensiyani rivojlantirish bola uchun zerikarli emas, balki qiziqarli jarayonga aylanadi:

"Detektiv" o'yini: matn yoki rasmdan "yashirin" ma'lumotni topish;

"To'g'ri–noto'g'ri" o'yini: berilgan axborotning ishonchliligini baholash;

"Ma'lumotni saralash": aralash kartochkalardagi axborotni belgilangan mezon bo'yicha guruhlash;

rolli o'yinlar: "kutubxonachi", "jurnalist", "yo'l-yo'riq beruvchi" kabi rollarda axborot bilan ishlash.

5. Fanlararo integratsiya asosidagi topshiriqlar tizimi

Kompetensiyani yaxlit rivojlantirish uchun barcha o'quv fanlarida maxsus topshiriqlar tizimini joriy etish lozim:

Ona tili va o'qish darslarida — matndan asosiy fikr va kalit so'zlarni topish, reja tuzish, matnni sxemaga aylantirish, lug'at bilan ishlash.

Matematika darslarida — masala shartidagi zarur ma'lumotni ajratib olish, jadval va diagrammalarni "o'qish", ma'lumotlarni taqqoslash.

"Atrofimizdagi olam" darslarida — kuzatuv natijalarini qayd etish, tabiat hodisalari haqida ma'lumot to'plash va tizimlashtirish.

Texnologiya darslarida — yo'riqnoma (instruksiya)ni bosqichma-bosqich o'qib bajarish, sxema bo'yicha ishlash.

Bunday topshiriqlarning izchil va bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi metodikaning samaradorligini ta'minlaydi.

6. Kompetensiyani baholash

Metodikani takomillashtirish baholash tizimini ham yangilashni talab qiladi. An'anaviy bilim hajmini tekshirish o'rniga kompetensiyaviy baholash joriy etiladi, ya'ni o'quvchining real topshiriqni bajara olishi baholanadi. Baholash mezonlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin:

axborotni mustaqil topa olishi;

kerakli va keraksiz ma'lumotni ajrata olishi;

axborotni tartibga sola olishi (guruhlash, taqqoslash);

topilgan ma'lumotga sodda baho bera olishi;

natijani aniq va tushunarli taqdim eta olishi.

Bunda shakllantiruvchi baholash (kuzatuv varaqlari, o'z-o'zini va o'zaro baholash, portfolio) usullaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

1. an'anaviy reproduktiv usullardan voz kechib, interaktiv metodlarni (klaster, sinkveyn, insert, Venn diagrammasi va boshqalar) tizimli joriy etish;

2. axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'rinli foydalanish va media savodxonlikni rivojlantirish;

3. loyiha va izlanish metodlari hamda didaktik o'yinlar orqali mustaqil faoliyatni rag'batlantirish;

4. barcha o'quv fanlarida fanlararo integratsiyaga asoslangan, bosqichma-bosqich murakkablashtiriladigan topshiriqlar tizimini qo'llash;

5. kompetensiyaviy va shakllantiruvchi baholashga o'tish.

Mazkur yo'llarning kompleks tarzda qo'llanilishi o'quvchilarda axborotni mustaqil topish, tahlil qilish, baholash va undan oqilona foydalanish ko'nikmalarini samarali shakllantiradi hamda ularni raqamli jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Uzluksiz ta'lim tizimining davlat ta'lim standartlari. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi.

2. Boshlang'ich ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. — Toshkent, 2020.
3. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2018.
4. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Mavlonova R. va boshqalar. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
6. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2017.
7. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Nihol, 2016.